PROF. DR.
M. FATİH KÖKSAL'A
Armağan

Editörler
Giyasi BABAARSLAN-Meltem YILMAZ
Serpil MUTLU KIRLI-Oğuzhan KIRLI

Prof. Dr. M. Fatih Köksal'a Armağan

© 2021, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™
Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 206
Edebiyat: 94

ISBN 978-625-7471-53-4
Sertifika No: 52315

Baskı Tarihi: Ankara, 2021

Editörler:
Giyasi Babaarslan-Meltem Yılmaz
Serpil Mutlu Kırlı-Oğuzhan Kırlı

Yayın Yönetmeni:
İrfan Güngörür

Dizi Editörü:
Furkan Öztürk

Kapak/Mizanpaj:
Ahmet Hilmi Çuhadar

Baskı/Cilt:
Vadi Grafik Tasarım ve Reklam Ltd. Şti
Serhat Mh. 1420. Cd. No:58/5, 06378 İvedik Osb
Yenimahalle/Ankara Tel: 0 312 395 85 71
Sertifika No: 47479

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)
Prof. Dr. M. Fatih Köksal'a Armağan
/ Editörler: Giyasi Babaarslan, Serpil Mutlu Kırlı, Oğuzhan Kırlı, Meltem Yılmaz
İstanbul: DBY Yayınları, 2021.
1320 s. ; 16,0 x 24,0 cm __ (DBY Yayınları ; No. 206)
ISBN 978-625-7471-53-4
1- Edebiyat 2- Hatıra 3- Armağan

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr
Tel.: +90 212 526 98 06

Yûnus'a Tapduk u Saltuk u Barak'dan (mı)dur Nasîb? Metinler ve Tarihî Kaynaklar Işığında Yûnus Emre-Barak Baba İlişkisi

Orhan Kemâl TAVUKÇU*

Giriş

Yûnus Emre'nin yaşadığı çağ, bir dizi talihsiz hadisenin ardından Anadolu Selçuklu Devleti'nin tarih sahnesinden çekildiği sancılı yıllara tekabül etmektedir. Yûnus'un doğumundan üç yıl önce, Selçuklu Devleti'nin önde gelen hükümdarlarından Sultan Alâeddin Keykubad, ramazan bayramında elçilere verdiği bir ziyafette yediği av etinden zehirlenerek ölmüş[1] (31 Mayıs 1237); bundan üç yıl kadar sonra patlak veren Babai İsyanı, Kırşehir yakınlarındaki Malya Ovası'nda güçlükle bastırılabilmiştir (1240). Devleti ciddi anlamda zayıf düşüren bu gelişmeler, 1243 yılında Moğollarla karşılaşan Selçuklu ordusunun uğradığı hezimeti de bir ölçüde açıklayabilir. Kösedağ yenilgisiyle başlayan ve inişli çıkışlı bir seyirle, yaklaşık yüz yıl

* Prof. Dr. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, okemaltavukcu@yahoo.com

1 Bu olay özellikle Ahiler ve Türkmenler için bir dönüm noktası olmuştur. Zira Alâeddin Keykubâd, tıpkı babası ve dedesi gibi, ahileri himaye etmiş; böylece ahilik, başta Konya olmak üzere Kayseri, Sivas, Erzurum, Denizli gibi önemli şehirlerde yayılma imkânı bulmuştur. "*Ancak Alâeddin Keykubad'ın öldürülmesi ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta çıkmasıyla işler tersine dönmüştür. Zaten babasına muhalif bir şahsiyet olan yeni sultan, babasının icraatlarına karşı olduğu gibi onun dostlarına da pekiyi gözle bakmamış, dolayısıyla her geçen gün biraz daha büyüyen ahilerin nüfuzunu da ortadan kaldırmaya çalışmıştır. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in bu amaçla tahkikat başlattığı, Ahi Evren ile etrafındaki ahileri tutuklattığı, Türkmen zümreleri üzerinde yoğun bir baskı kurmaya çalıştığı ve çok sayıda Ahi ile Türkmen'i öldürttüğü bilinmektedir.*" (Akkuş, 2018: 616).

devam eden Moğol hâkimiyeti, 1343 yılının güz aylarında meydana gelen Karanbük Savaşı'yla son bulmuştur (Oruç, 2015: 312-315).

Bu süreç zarfında, yöneticiler Moğol taraftarları ve karşıtları olmak üzere bölünmüş; devlet, Moğollar tarafından "atanan" sultanlarla yönetilir hale gelmiştir. Diğer yandan bazı direniş hareketleri de olmuştur; ahi gruplarının giriştiği mücadele bu cümledendir. "*Ahiler, istila ve İlhanlı hâkimiyeti döneminde Anadolu şehirlerinin sosyal ve iktisadi hayatının korunması yanında şehirlerin güven ve emniyetini sağlama noktasında da önemli fonksiyonlar üstlenmişlerdir. Anadolu'nun en önemli şehri ve Selçuklu payitahtı olan Konya başta olmak üzere bu coğrafyadaki birçok şehirde yoğun olarak faaliyetlerde bulunan Ahiler, istila ve istilacılara karşı Anadolu kentlerini her açıdan korumaya çalışıyorlardı.*" (Akkuş, 2018: 614). Ne var ki Ahiler bu yaklaşımlarının bedelini çok ağır ödemek zorunda kalmıştır. Güçlü ve sayıca üstün Moğol kuvvetleri karşısında tutunamayan Ahiler ve Türkmenlerden önemli bir kısmının kılıçtan geçirildiğini dönemin kaynakları ifade etmektedir. Özellikle ahilerin merkezi olan Kayseri'*yi zapt edince Moğollar, münhasıran Ahiler ve Bacılara ait iş yerlerini, evlerini yağmalayıp, yakıp yıkmışlardır. Ahi ve Bacılara ait sanayi siteleri yağmalanıp ateşe verilmiştir...* Kayseri'yi ele geçiren Moğolların şehre girdikten sonra burayı yağmalayıp talan ettikleri, halkı işkencelere tabi tuttuklarını, kendilerine karşı şehri savunan on binlerce insanı öldürdükleri, genç erkeklerle genç kızları esir ederek götürdükleri anlatılmaktadır. *Ahilerin Moğollar tarafından öldürülerek teşkilatlarının dağıtılması, kurdukları düzenlerinin bozulması, birçok arkadaşlarının Moğollara esir düşmesi ve yapılan zulümlerin ahiler üzerinde bıraktığı tesirler Moğollara duydukları nefret ve düşmanlığı uzun süre canlı tutmuştur* (Akkuş, 2018: 616).[2]

Moğol ve Selçuklu kuvvetlerinin baskı(n)ları neticesinde iyiden iyiye zayıflayan Ahiler ve Türkmenlerin muhtemelen dönemin aksakallarının da telkinleriyle bulundukları bölgeleri terk ederek uçlara doğru göç ettikleri tarihî kaynaklardan ve diğer metinlerin satır aralarından anlaşılmaktadır[3]. *Nitekim Süleyman bin Alaüddevle*

2 Ahilerle birlikte hareket ettiğini bildiğimiz Yûnus Emre'nin (Tavukçu, 2017: 154-155, 158) beyitlerindeki Moğol (Tatar) algısı, bu yıkıcı hadiselerin hatıralarını barındırmaktadır:

Işkun çeri saldı benüm gönlüm evi iklimine
Cânumı esir eyledün n'ider bana yagı Tatar (Tatcı, 2021: 104)

...

Ol budakda biter imân imân bitse gider gümân
Dün gün işüm budur hemân nefsüme bir Tatar oldum (Tatcı, 2021: 228)

...

Okursın tasnif kitâb niçe binâ vü i'râb
Havf ü recâ sende yok eyle ki bir Tatarsın (Tatcı, 2021: 246)

3 Hacı Bektaş, "*manzum olan Velâyetnâme'sinde zaman zaman halife ve müritlerine uç bölgelere gitmelerini öğütlemekte ve emretmektedir. Velâyetnâme'de Hacı Bektaş'ın dost-ı sâdık'ı olarak tanıtılan Şeyh Sadreddin Konevi de vasiyetinde gençlerin ve gücü yetenlerin Diyâr-ı Rûm'u (Anadolu'yu) terk etmelerini öğütlemektedir.*" (Akkuş, 2013: 155-160).

bin Abdullah tarafından 997 / 1588 yılında Kırşehir'de kaleme alınan 93 beyitlik manzum Menâkıb-ı Ahi Evran-ı Veli'de Yûnus Emre ve Şeyh Edebâli'nin, muhtemelen bu tehditi savuşturmak kaygısıyla, bir yolculuğa çıktıkları ifade edilmektedir (Tavukçu, 2017: 155):

Hem Ede Balu İnâcu'l-Kırşehrî
Ol hümâ olmışdı Evran'in yârî
Nâmına dirlerdi erin Balı Şeyh
Vardığı yire ad oldı Balı Şeyh
...
Yûnus bile anınla düşdi yola
Nice ahyı buluban şâd ola (Altınok, 2005: 67-70)

Diğer taraftan kardeşi IV. Rükneddin Kılıçarslan'la sürdürdüğü uzun soluklu taht mücadelesini Moğol müdahaleleriyle kaybeden Sultan II. İzzeddin Keykâvus, Bizans'a sığınmak zorunda kalmıştır. Maiyyetiyle birlikte Konstantinapolis'e yerleşen Keykâvus, İmparator'dan kendilerine kışın kışlayacak, yazın da yaylayacak bir arazi tahsis edilmesini, buraya Anadolu'dan kendilerine bağlı Türkmenlerle yerleşmek istediklerini bildirmiş, bunun üzerine onlara Dobruca tahsis edilmiştir (Ocak, 2016: 39-60). Anadolu'dan gelenler, muhtemelen hem şeyh hem de aşiret reisi olan Sarı Saltık idaresinde Dobruca'ya ulaşmıştır (Ocak, 2016: 39-60).

Böylece 14. yüzyılın ortalarında Moğol dönemi sona erdiğinde, geriye harap olmuş şehirler, yoksulluk, kıtlık ve hastalıktan bitap düşmüş, oradan oraya savrulmuş bir millet, kan ve gözyaşı kalmıştır.

Dîvân'daki bazı manzumelerden elde edilen ipuçları (Tavukçu, 2017: 143-144; 2020: 503) ve yukarıdaki beyitler, bu dönemde Yûnus'un da Ahilerin içerisinde olduğunu ve onlarla birlikte hareket ettiğini göstermektedir. Özellikle İç Anadolu, İç Ege ve Göller Bölgesi'nde bulunan Yûnus Emre makamları aynı zamanda dönemin ahi yerleşimleri (Demirdal, 1968: 245-247; Yiğit, 2017: 251-267; Karaca, 2012: 88-172) olarak karşımıza çıkmaktadır ve bunları birbirine bağlayan ulaşım ağı "Roma Yolları"dır.[4] Buna göre Yûnus, Ede Bâlî ve yanlarındaki ahiler Orta Anadolu'dan (bugünkü Aksaray ve Kırşehir civarı) bu yolları kullanarak çıkmış ve uçlara ulaşmış olmalıdır.

Yaşadığı çağın yukarıda özetlenen sıkıntılarla anılması, buna bağlı olarak Yûnus ve çevresindekilerin ömürlerinin bir kısmını göç yollarında geçirmek zorunda kal-

4 https://dh.gu.se/dare/, (ET: 15.11.2021).

maları hayatlarına dair bazı ayrıntıları da ortadan kaldırmıştır. Dönemin tarih kaynakları da olayları genellikle belirli bir bakış açısıyla ele aldığı için konuyla ilgili sadra şifa bir teklif sunmaktan uzaktır. Ancak şiirlerindeki ayrıntılar, araştırmacılara Yûnus'la ilgili bazı yorumlar yapma imkânı verir. Fakat bu noktada "Acaba hangi şiirler, ne kadar Yûnus'undur?" sorusu zihinleri meşgul etmektedir. Zira *Yûnus Emre Dîvânı*'nın bilinen en eski nüshaları 15. yüzyıl başlarına tarihlenmektedir; yaklaşık bir yıl önce ortaya çıkan Kütahya Nüshası[5] da 2 Ağustos 1492 tarihinde istinsah edilmiştir; yani elimizdeki en eski nüshalar Yûnus'un vefatından, iyi bir ihtimalle 100 ila 170 yıl kadar sonra kâğıda geçirilmiştir. Bu durumda uzun bir süre şifahi gelenek üzerinden aktarıldığı anlaşılan Yûnus manzumelerindeki bilgi kırıntılarının ciddi bir tenkit sürecinden geçirildikten sonra değerlendirilmeleri gerekliliği ortaya çıkmaktadır; çalışmamızın konusu olan

Yûnusa Tapdug u Saltug u Barakdandur nasîb
Çün gönülden cûş kıldı ben niçe pinhân olam (Tatcı, 2021: 246)

beyti de bu yaklaşımla ele alınacaktır.

Nüshalardaki Varyantlaşma

Araştırmacılar tarafından, Yûnus'un tasavvufî-irfanî silsilesine dair bir fikir verebileceği düşüncesiyle ele alınan yukarıdaki beyit -nüshalara göre farklılık göstermekle birlikte- 45 beyitlik bir manzumeden alınmıştır. Vahdet-i vücûd düşüncesi etrafında ontolojik tasavvurlar ve tasavvuf sembolleriyle örülen bu manzume, son derece coşkun bir üslupla söylenmiştir. Nitekim Yûnus, beytin ikinci mısrasında, bu coşkulu söyleyişin farkında olduğunu ima etmektedir. İlk mısrada ise kendisinin manevi olarak Tapduk Emre, Sarı Saltuk ve Barak Baba'dan "nasip"lendiğini ifade etmiştir.

Yûnus Emre'ye dair ilk çalışmalardan itibaren araştırmacıların çoğu tarafından benimsenen bu ifade, aslında mısranın varyantlarından sadece biridir ve diğer varyantlar konuyla ilgili ezberleri değiştirecek niteliktedir. Bugünkü tespitlere göre *Yûnus Emre Dîvânı*'nın en eski nüshaları, sırasıyla Berlin, Raif Yelkenci, Karaman, Fatih ve 1492'de istinsah edilen Kütahya nüshasıdır (Köksal, 2021). Araştırmaya konu olan beytin bulunduğu manzume Berlin ve Rauf Yelkenci nüshalarında yoktur; diğer nüshalardaki varyantlar da aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

5 Kütahya Vahid Paşa İl Halk Kütüphanesi 3367.

I.	II.
	Yūnusa Ṭabduġıla Ṣaltuḳdan irmişdür naṣīb
Yūnusa Ṭapduġ u Ṣaltuġ u Baraḳdandur naṣīb	Cūşa gelicek göñül ben niçesi penhān olam
	(Karaman Nüshası, 54b)[6]
	Yūnusa Ṭapduġıla Ṣaltuḳdan irmişdür naṣīb
Çün göñülden cūş ḳıldı ben nice pinhān olam	Cūşa gelicek göñül ben nicesi pinhān olam
	(DTCF Ktp. Müteferrik Yz. 180, 64a)
(Süleymaniye Ktp. Fatih 3889, 140a)	Yūnusa Ṭabduġıla Ṣaltuḳdan irmişdür naṣīb
	Yūnusa Ṭabduġıla[7] Ṣaltuḳdan irmişdür naṣīb
Cūşa gelicek göñül ben niçesi penhān olam	Cūşa gelicek göñül ben niçesi pinhān olam
	(Mustafa Canpolat Nüshası, 3a)
	Bu Yūnusa Ṭapduḳ-ıla Ṣaltuḳ bıraḳandur naṣīb
(Karaman Nüshası, 54b)	Cūşa gelicek bu göñül ben niçesi pinhān olam
	(Kütahya Vahid Paşa İl Halk Ktp. 3367, 153a)
Yūnusa Ṭapduġ u Ṣaltuġ u Baraḳdandur naṣīb	
Çün göñülden cūş ḳıldı ben nice pinhān olam	
(TTK, Y 376, 50a)	Yūnusa Ṭapduġıla Ṣaltuḳdan irmişdür naṣīb
Cūşa gelicek göñül ben nicesi pinhān olam	
(DTCF Ktp. Müteferrik Yz. 180, 64a)	
Yūnusa Ṭapduġ Ṣaltuġ Baraḳdandır naṣīb	
Çün göñilden cūş ḳıldı ben niçe pinhān olam	
(Süleymaniye Ktp. Murad Molla 404, 43b)	Yūnusa Ṭabduġıla Ṣaltuḳdan irmişdür naṣīb
Cūşa gelicek göñül ben niçesi pinhān olam	

6 Uysal, 2014:164.

7 %ooabdurıla: %ooabrurıla (Nüsha).

	I.	II.
1152	(TDK Ktp. Yz. A. 73, 20b) Yūnusa Ṭapdukdan oldı hem Barakdan Ṣaltuġa Bu naṣīb çün cūş ḳıldı ben nice pinhān olam	
		Yūnusa Ṭabduġıla Ṣaltukdan irmişdür naṣīb
	Cūşa gelicek göñül ben niçesi pinhān olam (Mustafa Canpolat Nüshası, 3a) Yūnusa Ṭapdùġ Ṣaltuġ burākdandur naṣīb Çün göñülden cūş ḳıldı ben nice pünhān olam	
	(Süleymaniye Ktp. Hālet Efendi 688, 77a)	Bu Yūnusa Ṭapduk-ıla Ṣaltuk bırakandur naṣīb
	Cūşa gelicek bu göñül ben niçesi pinhān olam (Kütahya Vahid Paşa İl Halk Ktp. 3367, 153a) Yūnusa Ṭapdugı Ṣaltuġdur yarakdandur naṣīb Çün göñülden cūş ḳıldı ben niçe mihmān [olam] (Süleymaniye Ktp. Nuruosmaniyye 4904-27, 184b)	

Bu tabloya göre

1. Nüshalarda, "*Yûnusa Tapdug u Saltug u Barakdandur nasîb*" mısrası üzerinden iki kol teşekkül ettiği görülmüştür.
2. Birinci kolu (I) temsil eden beyitlerden ilk üçü Yûnus'un Barak Baba'yı da içine alan bir silsileye mensup olduğunu ima etmektedir. Ancak burada, adları zikredilen Tapduk, Saltuk ve Barak arasındaki ilişki açıklığa kavuşturulmamıştır.
3. Dördüncü beyitte ise Yûnus'un Tapduk'tan, Saltuk'un da Barak'tan nasiplendiği ifade edilmiştir. Oysa bilindiği gibi Sarı Saltuk Barak Baba'nın mürşididir (Ocak, 1992; 2016).
4. Aynı koldan gelmiş olmalarına rağmen, son iki beyitteki istinsah hataları metnin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Burada dikkat çeken bir başka husus "Barak" olması gereken kelime üzerinde bir imla birliğinin sağlanamamış olmasıdır.
5. İkinci koldaki (II) ilk dört beyit küçük imla ve seslendirme farklılıkları dışında aynıdır. Bu grubun dikkat çekici özelliği Yûnus'u besleyenlerden sadece Tapduk ve Saltuk isimlerine yer verilmesidir. Ayrıca diğer koldaki "Barak" kelimesinin yerine burada "irmişdür" denmektedir.

6. Son beyit Kütahya Nüshası'ndan alınmıştır. İlk mısradaki "bıra...andur" kelimesi, bu beyitle ilgili varyantlaşmanın nasıl meydana geldiği konusunda bir fikir verebilecek mahiyettedir; mısranın orijinal biçimi, bu kolun ilk dört beytinde olduğu gibi, *"Yûnusa %oapdugıla ~altu...dan irmişdür na§μb"* olmalıdır. Muhtemelen metin farklı bir zaman ve zeminde istinsah edilirken "irmişdür" kelimesinin yerine anlamca yakın olan "bıra...andur" tercih edilmiş, bu kelime de zamân içinde, özellikle Barak Baba'nın etkisinin devam ettiği ortamlarda, "Bara...dandur" biçimine sokulmuştur.

Barak Baba'nın bu silsilede bulunmasını nerdeyse imkânsız kılacak başka hususlar da vardır ancak öncelikle Baba'nın tarihî şahsiyetine dair bazı ayrıntıları paylaşmak yerinde olacaktır.

Barak Baba Kimdir?

Barak Baba'ya dair kaynakların sayısı sınırlıdır; bunlardan bazıları da birbirini tekrar etmektedir. Ancak özellikle Baba'nın çağdaşı olan müelliflerin eserlerinde hayatıyla ilgili birtakım önemli ayrıntılara ulaşılabilmektedir.

Buna göre Barak Baba Tokat köylerinden yüksek mevkideki bir idarecinin oğludur. Genç yaşlarında tasavvufa meyl ederek Sarı Saltuk'a (öl. 1293-98) intisap etmiştir. Birzâlî'ye göre Barak, on sene kadar şeyhinin yanında kaldıktan sonra ortaya çıkmış, şeyhinin vefatından sonra Tatar meliki Gazan'ın yanına gelmiş burada keramet göstererek kendisine saldıran bir kaplanı sayhasıyla mağlup etmiş ve hükümdar nezdinde itibar görmüştür (Ocak, 1992: 61; Birzâlî'den naklen Koç, 2018: 289). Barak'ı Sultan II. Keykâvus'un Bizans sarayında rehin tutulan oğlu olarak takdim eden Yazıcızâde ise *Selçuk-nâme*'de bu süreci şöyle anlatmaktadır:

> ...Bu esnāda Sulṭān Mesʿūduñ Tekūr ḳatındaġı ḳardaşı birḳaç Türklerile ḳaçmaġa ʿazm itmiş Fasilyūs ṭuydı anı ṭutup ḥabs itdi ol zamānuñ patriyaruḫı ki kāfirlerüñ ḫalīfesi olur Sulṭānuñ ḳardaşını Fasilyūsdan dileyüp aldı ve vaftīs idüp keşīş ṣūretine ḳoydı bir müddet Ayaṣofyada patriyaruḫ ḫizmetinde oldı merḥūm u maġfūr Ṣaru Ṣaltuḳ anı patriyaruḫdan dilek itdi patriyaruḫa Ṣaru Ṣaltuḳuñ vilāyeti maʿlūm olmışıdı Sulṭanuñ ḳardaşını sözin ṣımayup Ṣaru Ṣaltuḳ ḳatına gönderdi bir müddet daḫi Ṣaru ḫizmetinde tecdīd-i İslām ḳılup ḫırḳa geydi Ṣaru Ṣaltuḳ ol emāneti ki Ḳuṭbu'l-evliyā'i ve'l-muḥaḳḳikīn zübde-i āl-i Ṭā ha vü Yā sīn Aḳşehirde Seydī Maḥmūd-ı Hayrān raḥmetullah Saru Saltuḳ çobaniken Seydī Maḥmūd aña uġrayugelüp yoġurdıla bir loḳma aġzına virmişidi ol loḳma bir bāḳile miḳdārı biz gibi olup dimaġına yapışup dururdı

Ṣaru Saltuḳa ḳusmaḳ vāḳiʿ oldı ḳusundı-y-ıla ol loḳma düşdi Şehzādeye Ṣaru Saltuḳuñ ṣoḥbetinde abdāllıḳ vaḳiʿ olmışıdı ol ḳusunduyı yidi Ṣaru Saltuḳ anı baraġum diyüp oḫşadı ve Sulṭāniye ṭarafına gönderdi Baraḳ Çelebinüñ ziyāreti şimdi Sulṭāniyededür ve Baraḳīler anuñ müridleridür... (Yazıcızāde Ali, 2009: 855; 2014: 415a-b).

Birzâlî, Barak Baba'nın ve müridlerinin namaza önem verdiğini vakit namazlarını geçirenlerin kırbaçla cezalandırıldığını, akşamla yatsı arasında zikir yaptıklarını aktarmaktadır. Buna mukabil nefir taşımaları ve sakallarını kazımalarının taacüble karşılandığı da aynı satırların devamında ifade edilmiş; Barak bu durumu "İnsanların nazarında hürmetim kalmasın, ben fukaranın maskarasıyım... Zâhire itibar yoktur, maksat sadece bâtınadır" sözleriyle açıklamıştır. Birzâlî Barak'ın Şeyhi Sarı Sartuk'ta böyle hallerin görülmediğini de eklemiştir (Birzâlî'den naklen Koç, 2018: 289).

Barak Baba'nın İlhanlı Sarayı'ndaki itibarı Gazan Han'ın ölümünden sonra yerine geçen Olcaytu Hudâbende zamanında da devam etmiştir. *Nitekim Olcaytu onu çeşitli yerlere yolladığı elçilik heyetlerine dâhil etmiştir. Meselâ 705 (1305-1306) yılında dervişlerinin de katıldığı bir heyetle Şam'a, Memlük Sultanı el-Melikü'n-Nâsır'a gönderilişi bunlardan biridir* (Ocak, 1992: 61). Kaynaklar, Sultân'a bir mektup getiren Barak'ın, Şam'ın dışında Kâbûn köyünde Nâzıru'l-Ceyş Kâdî Kutbuddîn (Musa b. Ahmed) tarafından karşılandığını bu esnada *omuzlarında iki çevgân bulunduğunu, başındaki boynuzların manda boynuzuna benzediğini, ön iki dişlerinin kırık ve belini ineğin aşık kemikleri dizili ve kınayla boyanmış bir iple bağladığını, yanında enstrüman çalanların bulunduğunu söyler.* Dımaşk Emiri Efrem'in huzurunda Barak'ın üzerine iri bir devekuşu salınır. Barak hayvanı zapt edip üzerine biner, onunla yaklaşık kırk metre uçtuktan sonra Efrem'e dönerek "Daha uçayım mı?" diye sorar; bunun üzerine Efrem ona ihsanlarda bulunur (Koç, 2018: 289).

Barak Baba ve yanındakiler, bu seyahat esnasında Cuma namazını Şam'da kıldıktan sonra Kudüs'e oradan da Mısır'a gitmek istemiş ancak şehre girişlerine izin verilmemiştir. Dönüşlerinde Ramazan'ı Şam'da geçirmiş ve tekrar Kudüs'e gitmişlerdir. Kudüs'ten ayrılırken boynuz takma adetlerini bıraktıkları ve bıyıklarını da tıpkı sakalları gibi kazıdıkları dönemin kaynaklarında nakledilmektedir (Öztürk, 2013: 141-142; Koç, 2018: 288).

Barak Baba'nın son yolculuğu trajik ölümüyle sonuçlanmıştır. Mücessime mezhebine mensup Gîlânlılar'ın Eş'arîliğe geçmesini talep etmek ve esir edilen İlhanlı kumandanı Kutluğ Şah'ı (Kutluşah) kurtarmak maksadıyla Gîlân'a doğru yola çıkan

Barak Baba, Lahican hududunda Gîlânlıların reisi Topaç'ın (Dûbâc) adamları tarafından yakalanmış ve parçalanarak öldürülmüştür (Ocak, 1992: 61; Akkuş, 2011: 305; Koç, 2018: 292); kazana atılarak veya kazığa oturtularak öldürüldüğünü söyleyen kaynaklar da vardır (Koç, 2018: 289-292). Öldüğünde kırk yaşlarında olan Baba'dan geriye kalanlar Sultaniye'ye götürülmüş ve Olcaytu tarafından yaptırılan bir türbeye defnedilmiştir. Bu olaydan fazlasıyla etkilenen Olcaytu'nun kendinden geçene kadar ağladığı, fakirlere para dağıttığı, Barak'ın dervişlerine de ellişer dinar yevmiye bağladığı kaydedilmiştir (Ocak, 1992: 61; 2016: 119; Koç, 2018: 292).

Barak Baba'nın Tasavvufi Kişiliği

Sıradışı görünüşü ve davranışlarından dolayı Barak Baba'nın tasavvufî kişiliği ve duruşu, yaşadığı çağdan bugüne kadar tartışma konusu olmuştur. Saçlarını ve sakallarını kazıyarak bıyıklarını uzatmaları, boynuz takınmaları, bellerini sığır kemikleri dizilmiş iplerle bağlamaları, nefir, daire gibi çeşitli enstrümanlar çalarak ve hayvanî sesler çıkararak tuhaf danslar etmeleri, Barak ve yanındakilere haklı bir şöhret kazandırmıştır; kendisine bu davranışlarının sebebi sorulduğunda insanların teveccühünden kaçınmak için yaptığını ifade etmiştir. Bu yaklaşım Barak'ın *melamî* neşvesiyle hareket ettiğine yorulabilir; nitekim çağdaşlarından İbnü's-Serrâc da onu, aynı anlamı çağrıştıracak şekilde "veleh" (müvelleh) kavramıyla ilişkilendirmiştir (Öztürk, 2013: 78)[8]. Aynı müellifin, Sarı Saltuk'u bir Haydarî dervişi olan Seyyid Behrâmşâh'ın mürşidi olarak takdim etmesi, Saltuk'un, dolayısıyla Barak'ın Haydarî olduğu çıkarımlarının yapılmasına zemin hazırlamıştır (Ocak, 2016: 106-120). Ancak İbnü's-Serrâc, *Tuffahu'l-Ervâh ve Miftâhu'l-İrbâh*'ta, Saltuk'un bir Rifâî şeyhi olan Seyyid Mahmud Hayranî'den de "nasibini" aldığını belirtmiştir[9] (İbnü's-Serrâc, 2015: 324).

İlhanlılarla olan münasebetleri de Barak'ın düşünce dünyasına dair bir fikir verebilecek mahiyettedir. Barak, Sarı Saltuk'un vefatından sonra Gazan Han'ın yanına gitmiştir; bazı kaynaklarda henüz şeyhi hayattayken şöhret bulduğu için Gazan Han tarafından çağırıldığı ve birtakım tecrübelerin ardından Han nezdinde itibar gördü-

8 Aslında Sarı Saltuk tarafından benimsenme vesilesi olan "mürşidinin kusuntusunu yeme" hadisesinden beri Barak'ın coşkun ve hesaba gelmez karakteri ortadadır. Bu rivayetin Seyyid Mahmud Hayrânî ile Barak Baba arasında bir rabıta kurma gayretiyle oluşturulmuş / dönüştürülmüş olma ihtimali de vardır ancak hayatına dair diğer ayrıntılar, hikâyenin zemininde bir gerçeklik payının olabileceğini düşündürmektedir. Bilinen tek eseri olan *Barak Baba Manzumesi*'ndeki "Heyhâtu heyhût Saltuk, miskîn Barak" ifadesi Sarı Saltuk'la aralarındaki ilişkiyi ve bu ilişki içerisinde kendi pozisyonunu teyid etmektedir. Bu manzumenin dağınık içeriği ve üslubu da Barak'ın müvelleh olduğu düşüncesini desteklemektedir (*Barak Baba Manzumesi* hakkında geniş bilgi için bk. Koç, 2018: 281-287; 293-299).

9 Bu durum, *Selçuk-nâme*'nin yukarıya alınan bölümünde de tespit edilmiştir (Yazıcızâde Ali, 2009: 855; 2014: 415a-b).

ğü kaydedilmiştir (Ocak, 1998: 61). Gazan Han, *Sünnî-Hanefî olmakla beraber Şiî imamlarına ve âlimlerine hürmet eder, onlara düzenli maaş bağlar ve vergiden muaf tutardı. Şiîler'ce kutsal sayılan yerleri ziyaret eder, buralara bağışta bulunurdu. Bundan dolayı bazıları onu Şiî zannetmişlerdir* (Yuvalı, 1996: 430). Gazan Han'dan sonra tahta geçen kardeşi Olcaytu'nun da şiîliği, Barak Baba'nın ölümünden (706/1306) sonra 709/1309'da kabul ettiği bilinmektedir[10]. Bu durumda Saru Saltuk Dergahı'ndan İlhanlı tahtgahına giden Barak'ın, İmamiye Şiîliği propagandası yapmak üzere Gîlân'a gitmiş olması (Ocak, 1998: 61) pek mümkün görünmemektedir.

Diğer taraftan Olcaytu ile Gîlânlılar arasındaki husumetin arkasında Barak Baba'nın olduğu anlaşılmaktadır. Olcaytu, Gîlânlıların sünnî olmadığı yönünde gelen haberler üzerine nâibi Kutluşah'ı Gîlân'a gönderir; gayesi onların akidelerini Tebriz fukahâsı önünde tartışmaya açmak ve bozuk çıkarsa boyunlarını vurdurmaktır. Bu düşüncelerin dillendirildiği bir mektup da Gîlânlıların başı Nûberşâh'a gönderilir. Nûberşâh mektubu getiren elçiye "Olcaytu bu düşünceye nereden sahip oldu?" diye sorar. Elçi, "*Melik'e Şeyh Barak yetiştirdi, o şeyh sizin, adı İbn Teymiyye olan Dımaşk'tan birinin mezhebi üzerine olduğunuzu melike inandırdı, İbn Teymiyye'yi müslümanların tenkit ettiğini, sizin mücessimeden olduğunuzu ve mezhebinizin batıl olduğunu, sizde dinden bir şey olmadığını söyledi.*" şeklinde cevap verir (Koç, 2018: 290). Elçinin bu sözleri Gîlânlılar arasında Barak Baba'ya karşı bir tepkinin oluşmasına zemin hazırlamıştır; kendisini öldürenlerle aralarında geçen konuşmalar da duyulan tepkinin tezahürü niteliğindedir. Bu konuşmalardan Barak Baba'nın Eş'ârîliği benimsediği ve Mücessime[11] mezhebine mensup olan Gîlânlıları Eş'ârîliğe döndürmek üzere bir mücadele yürüttüğü de anlaşılmaktadır: Dûbâc, şeyhe: "Sen Barak mısın?" dedi. "Evet" dedi. Ona oturmasını emretti, o da oturdu. "Bana haber geldi ki *Moğol'u kışkırtıp üzerimize sen salmışsın! Senden dolayı yüreğimde ateş vardı, Allah'a hamdolsun ki zahmetsiz seni buraya getirdi. Söyle, buraya bu vakitte niçin geldin?" Barak: "Bil ki beldelerin sultanı ve kulların boyunlarının sahibi Olcaytu beni size nasihatçı olarak gönderdi. O benim sadık, kelamımın hakka muvafık olduğunu bilir. Size emrediyor ki Kutluşah'ı ve adamlarından komutanlarını tahliye edip mallarıyla beraber kendisine gönderin ve yine emrediyor ki mensup olduğunuz mücessime mezhebinden*

10 İbn Kesîr, Barak Baba'nın Gîlân'da 706/1306 yılında öldürüldüğünü; Olcaytu'nun ise Şiîliği 709/1309'da kabul ettiğini ifade etmektedir. Ayrıca olaylardan yaklaşık 150 yıl sonra Bedrüddin Aynî (öl. 855/1451), Barak Baba'nın, Gîlân'a kendisinin sebep olduğu bir durum neticesinde esir düşen Kutluğ Şah'ı kurtarmak ve Gîlan halkının Eş'arîliğe geçmelerini taleb etmek için 'aracı' olarak gönderildiğini belirtmiştir (Şahin, 2008: 124-126).

11 Sünnîlerce, İbn Teymiyye'nin Allah'ın sıfatları hususunda nasslarda ifade edilenleri tevil etmeksizin mananın zahirine göre anlaması sünnî zümreler tarafından sert bir şekilde tenkit edilmiş, onun Mücessime ve Müşebbihe mezhebinden olduğu ileri sürülmüştür (Koç, 2018: 290; ayrıca bk. Yavuz, 1995: 447-455; 2006: 156-158).

dönün ve Eş'arî'nin yoluna girin, yoksa üzerinize yer kaldırmaz bir orduyla gelecek!" (Safedî'den naklen Koç, 2018: 291).

Kaynaklardan özetlenerek aktarılan bu bilgiler, Barak Baba'nın hayatı ve dinî-tasavvufî kimliğine dair bazı ayrıntıları ortaya koymaktadır; müphem kalan meseleler de yeni yaklaşımlarla belli ölçüde açıklığa kavuşturulabilir. Bu noktadan hareketle şunları söylemek mümkündür:

1. Barak Baba'nın cezbeli şahsiyeti, mensup olduğu tasavvuf mektebini perdelemektedir. Nitekim bunu, halkın teveccühünden kaçınmak için bilinçli bir şekilde yaptığını kendisi de ifade etmiştir.
2. Barak ve şeyhi Saltuk'ta görülen melâmî neşvesi onların izlerinin farklı güzergâhlarda aranması sonucunu doğurmuştur. Barak'ın ölümünden üç yıl sonra Şiîliği kabul eden Olcaytu Han'la olan münasebetinin de bu değerlendirmelerde payı olduğu söylenebilir.
3. Bununla birlikte Barak'ın, Seyyid Mahmud Hayrânî'den nasiplenen Sarı Saltuk'un gösterdiği istikametten saptığını gösterecek kuvvetli bir delil yoktur. Kendisini öldüren Gîlânlılara karşı söylediği "mensup olduğunuz Mücessime mezhebinden dönün ve Eş'arî'nin yoluna girin" ifadeleri, onun, hayatının sonuna kadar sünnî akideye bağlı olduğunu göstermektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Yukarıda da ifade edildiği gibi *Yûnus Emre Dîvanı* nüshalarında muhtelif biçimlerde bulunan

Yûnusa Tapdug u Saltug u Barakdandur nasîb

Çün gönülden cûş kıldı ben niçe pinhân olam

beyti, konuyla ilgili araştırmacıların temel referans kaynaklarından biridir. Buna göre Yûnus, Taptuk Emre ve Barak Baba üzerinden Sarı Saltuk'a ulaşan bir silsilenin son halkasıdır. Ancak bu beytin, *Dîvân*'ın Karaman ve Kütahya nüshalarındaki varyantları, konuyla ilgili kabullerin Barak'la ilgili kısmının doğru olamayacağı ihtimalini ortaya koymuştur[12]. Yukarıdaki tabloda beytin nüshalardaki örnekleri değerlendirilmiş ve ilk mısranın *"Yûnusa Tapduğıla Saltukdan irmişdür nasîb"* şeklindeki varyantının benimsenmesi gerektiği belirtilmiştir. Metin neşri usullerine göre tespit edilen delillerin yanında tarihî gerçekler ve dönemin sosyolojik yapısı da Barak Baba'nın neden burada olamayacağına dair ipuçları vermektedir:

12 Bu meseleye ilk kez *"Yunus Divanı'nın başka bir yerinde bu şahısların adı geçmediği gibi, eski eserlerde bu münasebet ve tarikat zinciri hususunda herhangi bir kayıt yoktur"* cümlesiyle Timurtaş dikkat çekmiştir (Timurtaş, 1972: 26).

Barak Baba, 706/1306 yılında kırk yaşlarında öldüğüne göre 1260'larda doğmuş olmalıdır.

1. *Selçuk-nâme*'deki ifadeler Barak'ın Sarı Saltuk'la Anadolu dışında (muhtemelen Dobruca veya Kırım) bir araya gelmiş olabileceğini göstermektedir. Nitekim Birzâlî bu olayı anlatırken Sarı Saltuk'u Şeyh Sartuk el-Kırımî olarak anmaktadır (bk. Koç, 2018: 288) Barak'ın da bazı kaynaklarda Barak-ı Kırımî şeklinde kaydedildiği bilinmektedir (Ocak, 2016: 115).
2. 1263-64 yıllarında Anadolu'dan Dobruca'ya oradan da bir süre sonra (1264-65) Sultan İzzeddin Keykâvus ile birlikte Kırım'a geçen Sarı Saltuk, Keykâvus'un 1279'da ölümü üzerine tekrar Dobruca'ya dönmüştür (Ocak, 2016: 49-59).
3. Birzâlî'ye göre Sarı Saltuk, Barak'la buluşmasından on beş yıl kadar sonra vefat etmiş (1293-1298), Barak da Gazan Han'ın yanına gitmiştir[13]. Bu durumda Barak, Sarı Saltuk'la 1275'ten sonra yirmili yaşlarındayken bir araya gelmiştir.
4. Bu tablo, Barak Baba'nın bilinen tasavvufi faaliyetlerinin, yirmili yaşlarından sonra Dobruca-Kırım-Tebriz-Sultaniye-Dımışk-Kudüs ve nihayetinde Gîlân güzergâhında gerçekleştiğini, Anadolu ile doğrudan bir irtibat içerisinde olmadığını göstermektedir.
5. Diğer taraftan bugünkü bilgilerimize göre Yûnus Emre 1240-1320 yılları arasında yaşamıştır. Yani Barak doğduğunda Yûnus 20, iyi bir ihtimalle şeyh olduğunda 40 yaşlarındadır. Tabii müridi olarak takdim edilen Tapduk Emre de Barak 20 yaşlarındayken 60'ını aşmış olmalıdır. Bu durumda yirmi yaşlarında şeyh olduğunu kabul etsek bile Barak'ın, yaşı kemale ermiş, tasavvufi birikim itibariyle tekâmül etmiş olan Tapduk'un mürşidi olması ihtimal dâhilinde değildir.
6. Ayrıca Barak'ın -her ne kadar sünnî çizgiden ayrılmamış olsa dahi- kendisinden sonra Şiîliği benimseyen Olcaytu ile olan münasebetinden dolayı, Gîlân'da olduğu gibi[14], Anadolu'da da yanlış tanınmış olması muhtemeldir.

13 *Selçuk-nâme*'ye göre Barak, Sarı Saltuk'un yönlendirmesiyle Sultaniye tarafına gider (Yazıcızâde Ali, 2009: 855; 2014: 415a-b).

14 Gîlânlılarla olan konuşmasında Barak'ın, muhatapları tarafından "Tatar Şeyhi" ifadesiyle küçümsendiği görülmektedir: *"Ey cahiller!" dedi, "Ben Şeyh Barak'ım, hacdan gelirim. Bana kastetmekten ar hayâ duyun!" Geylanlılar: "Tatar şeyhi, kendi ayağınla hoş geldin! Biz Tanrı'dan seni dilerdik ki teyemmümen ve teberrüken seni öldürelim!"* (Kâşânî'den naklen Koç, 2018: 291)... Bir başka kaynakta da İlhanlı komutanı Kutluşah'a olan muhabbetinden dolayı Barak'ın müslümanlığının sorgulandığı anlaşılmaktadır: *"Dûbâc: "Öyle görünüyor ki sen Kutluşah'ı seviyorsun." Barak: "Evet, o benim kardeşim ve dostum." Dûbâc: "Ey fakir, böyle bir dostu olanda İslam ne arasın! Ve hâline bak, başın çenen tıraşlı, bıyıktan mahrum, şeytana benzer hâlin! İşte dinden anladığın bu! Bugün seni yerinden yurdundan edeceğim, yanında dostlarının canlarını acıtacağım"* (Safedi'den naklen Koç, 2018: 291).

Dolayısıyla, en az iki manzumesinde[15] sünnîliği benimsemiş olduğunu ifade eden Yûnus Emre'nin, bile isteye Barak'ı bu silsileye dâhil etmesi mümkün görünmemektedir.

Sonuç olarak *Yûnus Emre Dîvânı*'nın bazı nüshalarında varyantları bulunan ve yukarıda çeşitli yönleriyle ele alınan beyitteki "Barak" ifadesinin, tarihî alt yapı ve metnin oluşum süreci dikkate alındığında içinde bulunduğu manzumeye sonradan eklendiği anlaşılmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında istinsah hataları kadar Sarı Saltuk'un, Tapduk ve Barak'la farklı zaman ve zeminlerde münasebetinin de pay sahibi olduğu düşünülebilir. Ayrıca bu ibarenin, coşkun bir kişiliği olan Barak Baba takipçileri[16] tarafından sonradan metne sokulmuş olması da ihtimal dâhilindedir.

Kaynaklar

Akkuş, Mustafa (2011). *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akkuş, Mustafa (2013). Hacı Bektaş Veli'nin Moğol Tahakkümüne Bakışı. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, LXVI*, 147-168.

Akkuş, Mustafa (2018). Moğol Tahakkümü Döneminde Anadolu Şehirlerinin Korunmasında Ahiler. *III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler*, C II, 613-626.

Altınok, Baki Yaşa (2005). Yeni Vesikalar Işığında Ahi Evran Velî ile Arkadaşlarının Sürgün ve Şehit Edilmesi. *Gazi Üniversitesi I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu* (12-13 Ekim 2004, Kırşehir), Ankara: Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi, 63-77.

Demirdal, Sait (1968). *Bütünüyle Uluborlu*, İstanbul.

İbnu's-Serrâc, Kemaleddin Muhammed er-Rifâî el-Kureşî (2015). *Tuffâhu'l-Ervâh ve Miftâhu'l-İrbâh Ruhların Meyvesi ve Kazancın Anahtarı*. haz. N. Gürkan, M. Necmettin Bardakçı, M. Saffet Sarıkaya. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Karaca, Behset (2012). *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Uluborlu Kazası*. Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları.

Koç, Mustafa (2018). Eski Anadolu Türkçesi Karışık Dilli Metinlerinden Barak Baba Manzumesi. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, XXVIII*, 281-300.

Köksal, M. Fatih (2021). Yunus Emre Divanının En Eski Nüshaları Üzerine Düşünceler. *Yûnus Emre / Mehmet Akif Armağanı-Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Yayım aşamasında https://www.youtube.com/watch?v=6ZfPElcEYgI, [ET:15.11.2021].

Ocak, Ahmet Yaşar (1992). Barak Baba. TDV İslâm Ansiklopedisi (C 5, s. 61-62), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

15 *Bir söz geldi dilüme eydem ölüm üstine*
Gerek sünnı müsülmân gerek @âlim üstine (Kütahya Nüshası, 112a)
Kimde ki şef...at vardur ımân da«ı andadur
Şimdi bir gönli açu... sünnı müsülmân ...anı (Kütahya Nüshası, 132a)

16 XIV. yüzyıl ortalarında Anadolu'da ve İran'da Barak Baba takipçilerine (Barakıyyun/Baraklılar) rastlandığı; bunların nüfuzunun Timur dönemine kadar devam ettiği bilinmektedir (Ocak, 1992: 61).

Ocak, Ahmet Yaşar (2016). *Sarı Saltık Popüler İslamın Balkanlar'daki Destani Öncüsü 13. Yüzyıl.* 3. bs., İstanbul: Kitap.

Oruç, Züriye (2015). Türkiye Selçuklu Devleti'nin Yıkılışından Sonra Anadolu'da Moğol Hâkimiyeti (1308-1335). *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, XXIV, 297-323.

Öztürk, Eyüp (2013). *Velilik ile Delilik Arasında İbnu's-Serrâc'ın Gözünden Muvelleh Dervişler.* İstanbul: Kitap.

Şahin, Hanifi (2008). İlhanlılar Döneminde Şiilik. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Tatcı, Mustafa (2021). *Yûnus Emre (II) Dîvân-ı İlâhiyât, Risâletü'n-Nushiyye, Âşık Yûnus.* İstanbul: H.

Tavukçu, Orhan Kemâl (2017). Yûnus Emre Mektebi: Kurucu Nesil. *Yûnus Emre Kitabı* (içinde s. 139-161), Ankara: Aksaray Valiliği İl Kültür Müdürlüğü.

Tavukçu, Orhan Kemâl (2020). Yûnus Şiirlerinin Neşri Meselesine Dair -Henüz Yayımlanmamış Manzumeler Vesilesiyle-. *Uluslararası Yunus Emre ve Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Gelişimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (içinde s. 501-526), Kırşehir.

Timurtaş, Faruk K. (1972). *Yunus Emre Divanı.* İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.

Tosun, Necdet (2013). Yûnus Emre Rifâî, Hacı Bektaş Vefâ. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi,* XXXI, 110-115.

Uysal, İdris Nebi (2014). *Yûnus Emre Divanı (Karaman Nüshası) Giriş-Dil incelemesi-Metin-Dizin-Sözlük.* İstanbul: Kesit.

Yavuz, Yûsuf Şevki (1995). Eş'ariyye. TDV İslâm Ansiklopedisi (C 11, s. 447-455), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Yavuz, Yûsuf Şevki (2006). Müşebbihe. TDV İslâm Ansiklopedisi (C 32, s. 156-158), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Yazıcızâde Ali (2009). *Tevârîh-i Âl-i Selçuk* [*Oğuznâme-Selçuklu Tarihi*] (*Giriş-Metin-Dizin*), Haz. Abdullah Bakır, İstanbul: Çamlıca Basım Yayın.

Yazıcızâde Ali (2014). *Selçuk-nâme İndeksli Tıpkıbasım.* haz. Abdullah Bakır, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Yiğit, İlker (2017). XVI. Yüzyıl Türkiye'sinde Ahi Adlı Yerleşmeler. Zeitschrift für die Welt der Türken, IX-3, 251-267.

Yuvalı, Abdülkadir (1996). Gâzân Han. TDV İslâm Ansiklopedisi (C 13, s. 429-431), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Roma Yolları Haritası: https://dh.gu.se/dare/, [ET:15.11.2021].